

Brieven van Constant Permeke aan André De Ridder

Men kan tot vervelens toe de vraag stellen: hoe leert men iemand beter kennen dan via zijn brieven? Dat is zeker gedeeltelijk juist. Maar de expressiemogelijkheden verschillen van persoon tot persoon. „Schrijven is lastig,” zegt Permeke. Hij begaat trouwens schoonheidsfoutjes tegen de taal, vooral wat de spelling betreft. En hij wendt wel eens een verwrongen constructie aan, maar zelfs gevestigde schrijvers durfden (durven) dat soms doen. Anderzijds hanteert Permeke een beeldrijke taal. Een paar voorbeelden: „en houden ons aan 't gras, gelijk den koster van Diksmude in de kroke van den Yzer” en „ik sta zelf vóór het werk — gelijk een hengst op een jaarmarkt”.

Het pak brieven, waarover we op dit ogenblik mogen beschikken, omvat zesenvestig nummers, plus een achttal postkaarten. Een dertigtal is in het Nederlands gesteld, de rest in het Frans. Wij vertalen in principe de Franse citaten in het Nederlands. De brieven zijn geadresseerd aan André De Ridder, een paar aan Paul-Gustave Van Hecke ('Tatave'). De periode van de correspondentie loopt van 1912 tot 1927, één brief dateert van 1942, één van 1949 en de laatste twee van 1951. De adressen van de afzender luiden als volgt: Sint-Martens-Latem (1912); Den Braekel, Sidford near Sidmouth, Devon (1918); Vuurtoren, Fortstraat 9, Oostende (1920); Langestraat 116, Oostende (1921); Amerikalei 205, Antwerpen (1926) en ten slotte Jabbeke. De graad van vertrouwelijkheid kan men aflezen uit de aanspreektitel die evolueert van „Mijnheer De Ridder” (8.2.12) over „Besten De Ridder” (20.8.18) naar „Besten André” (15.8.20).

André De Ridder (Antwerpen 1888-1961) was professor economie en statistiek aan de R.U.Gent en aan het Hoger Handelsinstituut te Antwerpen. Hij schreef in het Frans en in het Nederlands als criticus, romancier en essayist. A. De Ridder speelde een voorname rol als verdediger van de Latemse expressionisten en van het expressionisme in het algemeen. Dit deed hij o.a. via het tijdschrift 'Sélection' dat hij uitgaf met P.G. Van Hecke. In boekvorm publiceerde hij o.a. *Het expressionisme in de Moderne Vlaamsche Schilderkunst*, Brugge, 1937; *Sint-Maertens-Laethem, kunstenaarsdorp*, A. Manteau, Brussel, 1946. (De Franse uitgave verscheen in 1945); *Constant Permeke*, 1953 (Mededelingen Kon. VI. Acad.). Zie P. Haesaerts, *Sint-Martens-Latem*. Gezegend oord van de Vlaamse kunst, 2de uitg., Arcade, Brussel, 1965, bl. 396.

Hoewel Constant Permeke momenten van diepe levenswijshouding en ernst kent („... want wie is niet van laste moe?” 20.8.18), is hij vaak ten prooi aan psychologische hoogten en laagten. In een schrijven van 27.2.21 leest men: „'t Is overal op zijn beste” maar op 8.7.21 klinkt het anders: „'t Gaat niet! veel brol, te véél met de materielen kant van 't leven...” Anderzijds blaakt Permeke op sommige ogenblikken van zelfzekerheid. Hij stuurt een kandidaat-koep, een politicus „die nogal kluiten te verteren heeft” naar *Sélection* in Brussel: „brenge hem onder 't vuur van de rue des Colonies, hij zal smelten, dat zeg ik” (27.2.21). Ook zelfironie is hem niet vreemd. In verband met een gepland artikel door André De

Constant Permeke: *Niobe*, 1946.
Gegoten kunststeen, 75 × 271 × 108.

Ridder over de schilder, zegt hij: „Misschien leer ik veel wat ik van m'en eigen onwetend ben.” En ook zelfspot. Met het oog op een expositie in Antwerpen, schrijft hij daar te zullen zijn om te zorgen voor het ophangen van zijn schilderijen. Daaruit zal „la décomposition du monstre Ostendais!” te voorschijn komen” (8.12.21).

Na een van zijn emotionele erupties pent Permeke aan André De Ridder op een bijna verontschuldigende toon: „'t is nu gedaan en den storm is over, en over het barenland ligt het weer braak. Heb ik wat hard geblazen en is het zand wat hoog opgewaaid, dan is het mijn onstuimig maar daarom geen onverschillig temperament die het teweegbracht en de wolken Brusselwaarts opjoege” (21.1.21).

Deze brieven belichten in zekere mate ook de relaties die Constant Permeke onderhield met de andere kunstenaars. „Groet al de kunstvrienden van Uwe omgeving, die de myne is, en byzonderlyk onze goeie Gust (De) Smet, van wie ik ll. minst mogen vernemen heb” (20.8.18). Ook in de brief van O.-L.-H.-Hemelveert 1920 spreekt hij over Gust De Smet. En later (1927?): „Goeie expositie in de Centaure van Gust (De) Smet. Prachtig!” In 1925 schrijft hij: „Dan blijft de re-

gel van drie Gust den Vader, Fritz de Moeder en Stant den Boer saam gelijk de drie rondkens van Mijnheer Creten". Uit herhaalde vermeldingen van Gust De Smet blijkt de goede relatie met deze schilder.

Terloops citeert hij James Ensor („De groeten van James die niet zwijgt van zijn boek"), Le Fauconnier, G. Van de Woestyne, A. Servaes, E. Tytgat, H. Daeye, Maurice Dupuis en Georges Creten.

In een brief van 16.1.1923 stort hij zijn groot hart uit aan A. De Ridder bij het overlijden van zijn zoontje Matheus dat slechts tweeënhalf jaar was: „Verschrikkelijk hard is het en er zal waarlijk heel wat moed nodig zijn om erover te stappen (...) en wie zal het moederherte stremmen zoo diep getroffen bij het zoo plotseling ontrukken van een zoo teerbemind leventje? (...) Ons hart ligt gedempt — ons oogen ontwaterd..." Deze brief is vergelijkbaar met die gericht aan Achiel Stubbe in 1929 toen het dochtertje Maria stierf één uur na de geboorte. Het schilderij *Het paardje* (1923) wordt in verband gebracht met zoontje Matheus. Er bestaat, eveneens uit 1923, een tekening *Het paardje*.

Wanneer Permeke van zichzelf vertelt dat hij zijn vrije tijd doorbracht met vogelpik, kaartspelen, wipschieten, kan het enige verbazing wekken te vernemen dat hij aan A. De Ridder vraagt: „Wanneer de boeken?" (21.12.20). Wellicht gaat het daar hoofdzakelijk over kunstboeken. Want op 1.11.20 verzoekt hij om een boek over Cézanne. In het atelier van de schilder te Jabbeke bevindt zich trouwens een mooie verzameling boeken.

De reproductie van zijn schilderijen hield hem bezig. „In elk geval bezit ik zeer weinig foto's omdat mijn werk niet fotogeniek is." Hij vindt het onaangenaam dat de fotografie zo weinig aan hem had. „Ik ken maar een paar mensen die zich daaraan geïnteresseerd hebben, die zijn Girou (sic!), Van Geluwe, Langui, Paul Haesaerts en misschien rechts en links nog wel n'en dweeper van mijn werk," (10.1.49). Constant Permeke was beslist niet onverdeeld gelukkig met de uitgave

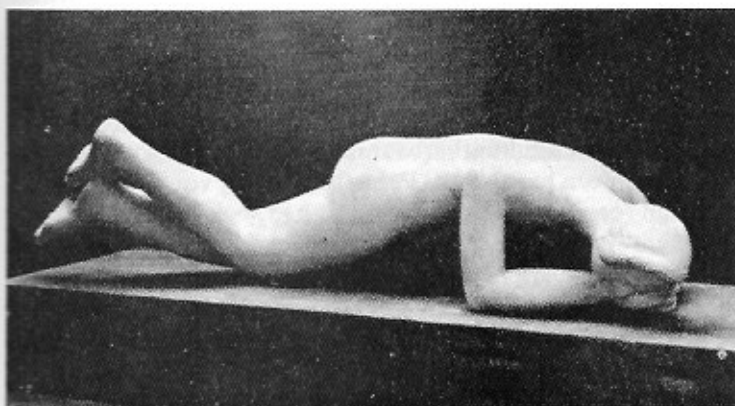
van het Ministerie „waarover Langui mij nooit heeft geconsulteerd en met oud materiaal heeft uitgepakt, en dan nog slechte foto's" (ontvangen 9.1.51.).

Op het professionele vlak betoont Permeke zich in de voorliggende brieven een waar realist die de zakelijke kant van het artistiek bedrijf helemaal niet uit het oog verliest. Grosso modo kan men zeggen dat het gaat over vrij zakelijke routinebrieven, vaak gekruid met volkse beeldspraak. Emotionele erupties ontbreken evenwel niet, zoals reeds aangestipt en onderstreept werd. Uit ettelijke brieven blijkt dat Constant Permeke niet afkeurig stond tegenover het geld (b.v. 10.3.22). Dit is niet zo abnormaal want hij was voltijds schilder. Op 17.7.20 zegt hij bijna juichend: „Ik verkoop voor zijn beste!" Interessant zijn de verkoopprijzen die hij meedeelt aan A. De Ridder (8.7.20): „Maannacht 7.000 fr. - Roode zeilen 2.600 fr... dan hebt ge den Cyderdrinker (sic!) 8.000 fr. N.B. De prijzen, uwe 20 % inbegrepen." De tekeningen schommelen tussen de 250 en 800 fr. Op 27.7.20 luidt het: „Verkoopt dienen 'Cyderdrinker' toch nog niet; voor geen geld."

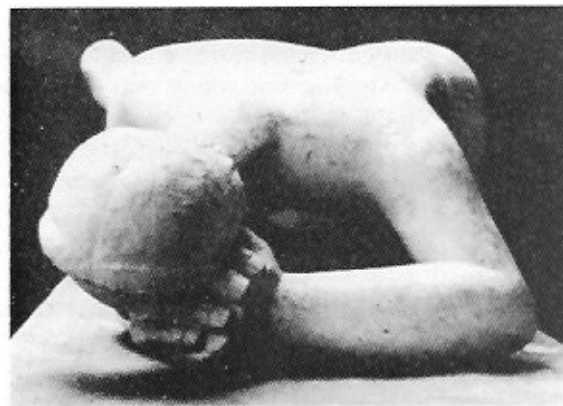
Er werd druk gebriefwisseld over 'Sélection'. Op O.-L.-H.-Hemelvaart 1920 schrijft Permeke: „en zulks (= uw bezoek) verhoop ik met aanst. zomertijd, als Sélection wat meer uit de voeten is." 'Sélection' werd gesticht in 1920 en had een vooruitstrevend karakter. Op de briefhoofding lezen we in het Frans: 'Sélection'. Atelier voor hedendaagse kunst. Schilderijen - Meubelen - Voorwerpen - Decoratie - Kunstuitgaven, Koloniënstraat 62, Brussel. Artistieke leiding: André De Ridder, Paul-Gustave Van Hecke. 'Sélection': kroniek van het artistieke leven. Maandelijks tijdschrift. Abonnementsprijs: 30 fr." Ook Gust De Smet was in het initiatief betrokken.

Toen de inrichters aan Permeke, Frits Van den Berghe en Gust De Smet een contract voorlegden, werd dit voorstel aanvaard door De Smet en Van den Berghe. Maar Permeke weigerde. Hij verkoos de vrijheid. „Een contract, neen merci. (...) Ik zal nie tekenen (...) Ik wil mij voor niets ter wereld engageren, zelfs niet voor een mooie vrouw" (18.9.20).

Constant Permeke: Niobe (profiel).

Constant Permeke: Niobe (vooraanzicht).

's Anderendaags bedankt hij A. De Ridder voor een charmante zending. Hij vervolgt: „... Laar mij mijn vrijheid en laat mij werken...” Hij laat niet na goede adviezen te verstrekken: „Je bent nog maar aan je debuut en je moet nog ondervinding opdoen” (28.9.20). Naast Gust De Smet en Fr. Van den Berghe, hebben Edgard Tytgat en Floris Jaspers zich bij contract ertoe verbonden hun werken af te staan aan de galerij 'Le Centaure' voor de helft en aan P.G. Van Hecke voor de andere helft. Het werd een mislukking op het financiële vlak. (Zie hierover: R. Avermaete, *Permeke*, Arcade, Brussel, 1970, bl. 103, 105). Hoewel Permeke geen contract wilde tekenen heeft hij — zoals overvloedig blijkt uit de briefwisseling — samengewerkt met 'Sélection'.

De verlangens, ja de eisen van Permeke aangaande de kwaliteiten van een expositieruimte waren niet gering. „Uw zaaltje in de Koloniënstraat is een juweeltje voor het genre Foujita en Modigliani, maar niet voor de lomperds zoals dezen die school gemaakt hebben in Latem” (5.10.20). Toch wil hij exposeren bij A. De Ridder, maar geen grote doeken: die vragen meer adem en meer licht (2.10.20).

Laat mij schilderen

Herhaaldelijk slaakt Permeke de kreet: „Laat mij mijn vrijheid en laat mij werken” (19.7.20). — „Laat mij aan mijn chevalet” (2.10.20). „Ik kan mijn tijd niet verliezen door mij bezig te houden met de amateurs” (10.9.21). — „Ik kan niet persoonlijk naar Brussel komen en een hele dag afnemen van mijn werk” (17.1.22). Zelfs het bijwonen van de vergaderingen der Vlaamse Academie beschouwt hij als overbodig: „Laat mij daar maar buiten — ik werk — heb geen tijd” (1.1.49).

Op 16.6.22 schrijft Permeke: „Geen bloemen of kransen. 'Sélection' rust in vrede in onze familiekerker... Ook ik zou willen dat de zaak 'Sélection' definitief begraven wordt om me terug aan het werk te zetten. Het is dringend.” Intussen is hij niet mals voor de handelaars in schilderijen en laat hij niet na namen te noemen.

Geleidelijk treedt een zekere verkoeling op tegenover André De Ridder. Het aantal brieven vermindert en de toon wordt minder hartelijk. „Ik ben uw vriend gebleven of — ik ben een abonnement geworden — dat moet u nu zelf weten” (11.7.26). En op 10.1.49 luidt het. „Uw brief met genoeg gelezen als een stem uit het verre verleden” en „Jammer dat 2 oude vrienden mekaar zoo weinig ontmoeten” (ontvangen op 9.1.51).

Tenslotte nog een woord over de gezondheidstoestand van Permeke. Hij klaagt ergens over een terugkeer van pleuritis (8.12.21). In 1927 vertelt Leon Spilliaert in een brieg dat het niet zo goed ging met de gezondheid van Constant Permeke. „Permeke is geen sterke man”, schrijft hij. Dit strookt niet zo dadelijk met de fysieke voorstelling die men zich van Permeke maakt. In een laatste brief van Permeke aan André De Ridder staat te lezen: „Mijn gezondheid is sedert een zestal weken prijs gegeven aan den Dokter.” (6.12.51).

Constant Permeke: *Christuskop*, 1937.
Gips, 52 x 26 x 13, get. r.o. Permeke.

Aan de hand van de brieven van Constant Permeke aan A. De Ridder kan men de persoon van de schilder voor een deel reconstrueren. Hij was ongetwijfeld een zeer sterke persoonlijkheid en niet alleen op het artistieke vlak. Een man van karakter die het kordate, soms harde woord niet schuwde. Hij was onstuimig met heel zijn wezen. Een reus van een man. Groot in vreugde en verdriet. Constant Permeke wist zeer goed wat hij kon. Men kan hem die overtuiging en die zekerheid beslist niet ontzeggen. Hij heeft nooit aan zijn kunnen getwijfeld. Zijn daden volgden zijn kunde en zijn overtuiging. Hij kon zichzelf situeren in het artistieke klimaat van zijn tijd. De namen van kunstenaars die hij terloops vermeldt laten daarover geen twijfel bestaan. Permeke was hoegenaamd geen cultuurbarbaar. Zijn belangstelling voor lectuur is daar een bewijs van. Permeke had oog voor alles wat met zijn roeping en beroep te maken had, ook voor de materiële kant van de zaak. Kortom: 'Niets menselijks was hem vreemd'. Maar hij bezat meer dan de anderen: een zeer rijke artistieke persoonlijkheid. Hij is een der glories van de Vlaamse schilderkunst.